

***Verslag Telling van Groenknolorchis en Moerasgamander
Zuid-Hollands Landschap***

Mededelingennummer PWG 2024/06

Auteur: Theo Hagendoorn

Groen knol orchis

Verlag Telling Groenknolorchis en Moerasgamander Zuid-Hollands Landschap

***Een publicatie van de Plantenwerkgroep van de Natuurvereniging Hollandse
Delta, een afdeling van de KNNV.***

Mededelingennummer 2024/06

Auteur: Theo Hagendoorn

Onderzoekers: Leden van de Plantenwerkgroep

Omslagfoto: Groen knol orchis Fotograaf: Wim v Vliet

Natuurvereniging Hollandse Delta
een afdeling van de KNNV

secretariaat:

Peter Vermaas

Schudegge 17

3224 BP Hellevoetsluis

Telefoon: 0181-324058

Email: secretaris@voorne.knnv.nl

Inhoud

Inleiding	3
Groenknolorchis	4
Habitat:	4
Werkwijze	4
Resultaat	5
Beheer	6
Conclusie.....	7
Moerasgamander op Voorne.....	9
Soortbeschrijving	9
Ecologie en verspreiding.....	11
Werkwijze	11
Resultaat.....	11
Beheer Moerasgamanders	13
Bronnen	14
Colofon	14

Inleiding

De ontwikkeling van de Groenknolorchis en de Moerasgamander op Voorne in 2024

De planten werkgroep van de KNNV afdeling Hollandse Delta telt jaarlijks het aantal Groenknolorchissen op het Parnassia vlak en in Hoekje Jans, en telt de Moerasgamanders in de Gamandervallei en de Gentianenvallei. Omdat de Groenknolorchis en de Moerasgamander zulke zeldzame planten zijn, is het van belang de populatie-ontwikkeling van deze soorten goed te monitoren. De Groenknolorchis heeft het wat beter gedaan dan in 2023 maar 2023 was een slecht jaar door de extreem droge zomer en dit geldt voor beide gebieden.

De Moerasgamander heeft het in 2024 niet zo goed gedaan in de Gamandervalleien de Gentianen vallei geen bloeiende exemplaren gevonden.

Groenknolorchis

Typisch exemplaar in 2023

Typisch exemplaar 2024

Habitat:

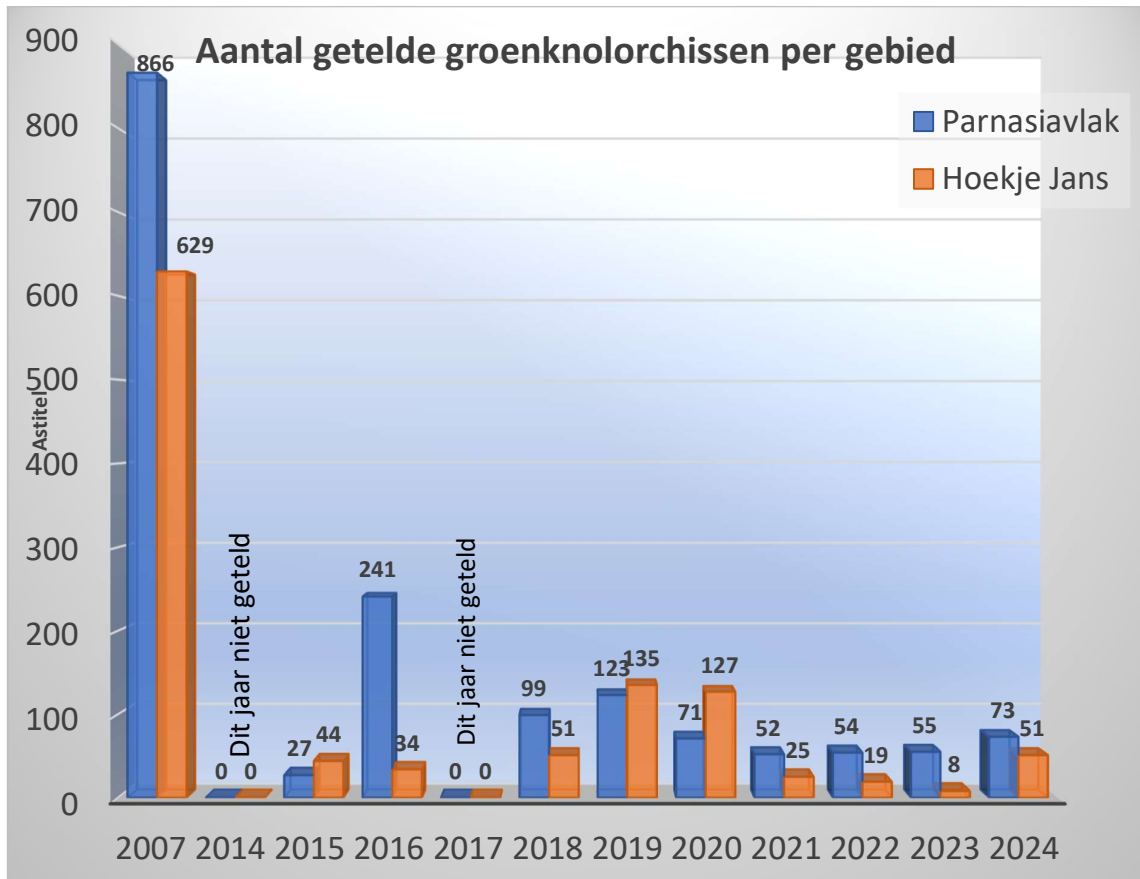
De Groenknolorchis is een soort van vochtige duinvalleien, trilvenen en alkalische laagveenmoerassen. Ze staat op plekken die gedurende het gehele jaar zeer nat zijn en onder invloed staan van baserijk grondwater. De soort komt meestal voor in pioniersituaties met geringe bodembedekking (duinvalleien) of in dikke mostapijten (trilveen en alkalisch laagveen).

Werkwijze

De telling is oppervlakte dekkend door de planten werkgroep geteld waarbij alle exemplaren van kiemplant tot in zaad staande planten zijn geteld en de coördinaten van de vindplaats vastgelegd. Bij het inventariseren maken we gebruik van de app ObsMapp via een smartphone, de waarnemingen worden dan ook gelijk vastgelegd in de database van Waarneming.nl. We hebben beide gebieden op 15-06 2024 bezocht.

Resultaat

Totaaloverzicht getelde Groenknolorchissen door plantenwerkgroep KNNV afdeling Hollandse Delta												
Gebied	2007	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Parnasiavlak	866	-	27	241	ng	99	123	71	52	54	55	73
Hoekje Jans	629	-	44	34	ng	51	135	127	25	19	8	51
Totaal	1495	0	71	275	0	150	258	198	77	73	63	124
Opmerkingen:												
2007												
-	Onbekend											
ng	In dat jaar niet geteld.											
2018	1 exemplaar wat in bloei stond en ongeveer 25% heeft zaad gevormd. 12 exemplaren op de voormalige parkeerplek											
2019	Relatief weinig exemplaren met zaad en veel rozetten.											
2020	Relatief weinig exemplaren met zaad en veel rozetten. Gemiddeld 40% heeft zaad geproduceerd											
2020	Over de beide terreinen kan gezegd worden dat de begroeiing erg hoog is en dat zeker de kruipwilg plaatselijk meer dan een meter hoog is. Aandacht voor het maai beheer is noodzakelijk											
2021	Veel exemplaren met zaad en sommige nog bloeiend en weinig rozetten.											
2022	Ondanks dat er in 2021 goed gemaaid is de begroeiing erg hoog daarom is besloten om voortaan eerder te gaan tellen. Op merkelijk en zorgelijk is dat er maar twee zaailingen gevonden zijn											
2023	De meeste planten stonden in bloei maar waren erg klein slechts 1 of 2 bloemen Op merkelijk en zorgelijk is dat er geen zaailingen gevonden zijn											
2024	De meeste planten waren van normaal formaat met tot 5 bloemen Op merkelijk en zorgelijk is dat er geen zaailingen gevonden zijn											

Het aantal Groenknolorchissen was op Hoekje Jans lager dan in 2019 maar vertoont na 3 jaar weer een licht stijgende trend. Op de Parnassia vlakte is na laatste drie jaar van ongeveer 55 weer een stijging te zien naar 73 exemplaren. Wellicht heeft het feit dat de beide valleien eind 2019 niet gemaaid zijn daaraan bijgedragen. Sinds 2021 is het Parnassia vlak in het geheel kort gemaaid en het maaisel is in zijn geheel afgevoerd, mogelijk zou hier op een gedeelte het sinusmaaien kunnen worden toegepast en dan op dat gedeelte waar geen groenknolorchissen staan. Op de delen die ontdaan zijn van houtige gewassen zijn nog geen Groenknol orchissen gevonden

Beheer

Groenknolorchis is een kieskeurige soort. Het beheer op de actuele en eventueel vroegere groeiplaatsen dient gericht te zijn op behoud of herstel van de specifieke hydrologie. Aandachtspunten zijn: vermijden dat zuur regenwater stagneert, buffering tegen grondwaterschommelingen en tegengaan van verminderde grondwatertoevoer of eutrofiëring van grond- of oppervlaktewater. Daarnaast is een aangepast maaibeheer noodzakelijk in de late zomer of het najaar. Dichtgegroeide, oude groeiplaatsen kunnen terug open gemaakt worden. In Nederland is de soort in nieuwe gebieden opgedoken, zodat wordt aangenomen dat de dispersiecapaciteit van de fijne orchideeënzaden geen te grote beperkende factor vormt.

Voor beide tel gebieden moet gezegd worden dat de planten in 2023 erg klein waren 1 á 2 bloemen per plant en soms een bloem die maar gedeeltelijk ontwikkeld was maar in 2024 zagen de planten er beter uit, ook zijn dit jaar geen kiem planten gevonden.

Verder is ons opgevallen dat het Parnassia vlak in 2023 erg droog was mogelijk is dit de oorzaak dat de planten erg klein waren in 2024 was het terrein gelukkig weer wat natter, verder lijkt sprake te zijn van verzilting door de verhoogde waterstand in de winter van het Oostvoornse meer (zout) en het versneld afvoeren van het regen water via een greppel, het afvoeren van teveel

regen water is niet verkeerd maar mag nooit leiden tot verdroging. Na onderzoek door ZHL is gebleken dat er een te hoog fosfaat gehalte op het Parnassia vlak werd gevonden.

Bij Hoekje Jans is er een sterke toename van de riet groei. Er is dit jaar een proef gedaan met het vervroegd zeer kort maaien van een proefstuk om de riet groei tegen te gaan.

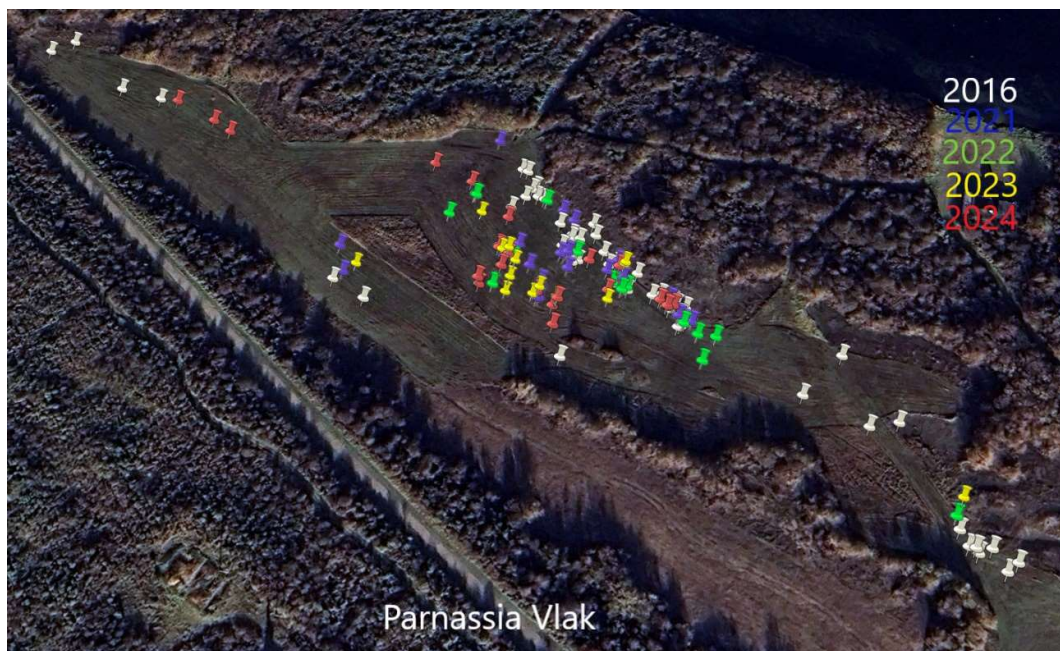

Conclusie

Voor beide gebieden moet gezegd worden dat de stand nog zorgelijk is maar er zijn meer bloeiende exemplaren gevonden dan de afgelopen 3 jaar, ook waren de planten groter dan 2023 helaas hebben we dit jaar ook geen zaailingen gevonden waardoor er geen verjonging meer is. Maar voor het Parnassia vlak zou je kunnen zeggen dat droogte en mogelijke verzilting de oorzaak is echter dit is niet de reden voor Hoekje Jans. Voor Hoekje Jans zou je weer kunnen zeggen dat het Riet de oorzaak is maar dit geldt weer niet voor het Parnassia vlak.

Tijdens de Orchideeën Cursus van 2023 is er op de Maasvlakte op een bekende groeiplaats gezocht naar Groenknolorchissen maar er werd er niet 1 gevonden dit zou er op kunnen wijzen dat de zeer droge en warme zomer de hoofd oorzaak is geweest van het lage aantal groenknolorchissen.

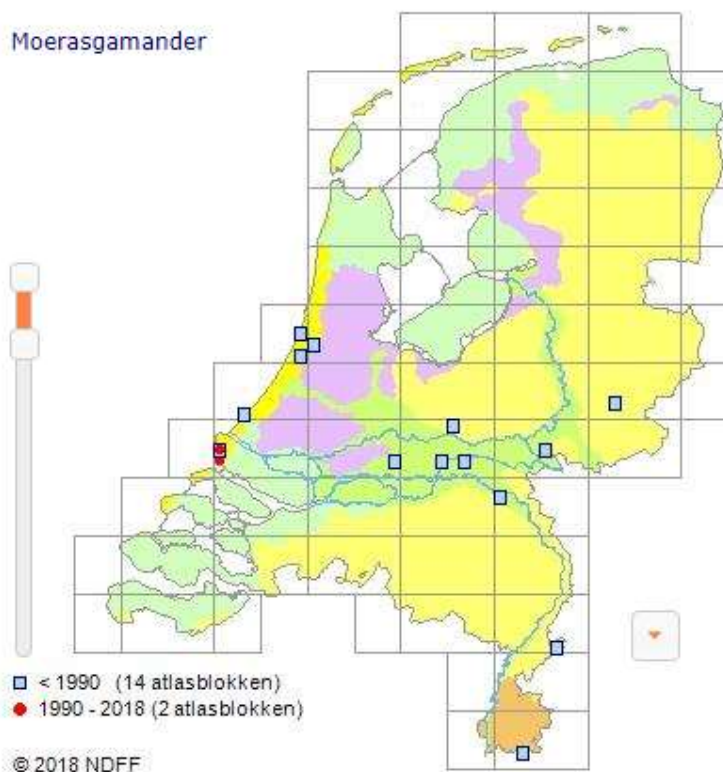
Er lijkt dus een andere oorzaak te zijn van deze zorgelijk stand van de Groen Knol Orchissen. Op de 2 onderstaande afbeeldingen is te zien dat de stand plaats steeds kleiner wordt de witte pins waren de locaties in 2016 en rood is 2024, het kleiner worden van het gebied lijkt samen te gaan met het hoger worden van de overige begroeiing en dan speciaal riet en rolklaver.

Moerasgamander op Voorne

Teucrium scordium L.

Moerasgamander

Soortbeschrijving

In de Duinen van Voorne komt een zeer zeldzame plant voor de Moerasgamander (*Teucrium scordium*). De moerasgamander (*Teucrium scordium*) is een kruipende, overblijvende plant die behoort tot de lipbloemenfamilie (Labiatae). De plant wordt 15-45 cm hoog, heeft een kantige, behaarde stengel en vormt uitlopers. De zittende, zachtbehaarde bladeren zijn langwerpig tot lancetvormig met een grof gekarteld-gezaagde rand. De onderste bladeren hebben een afgeronde voet en de bovenste een wigvormig versmalde voet. Stukgewreven bladeren ruiken naar knoflook. De moerasgamander bloeit van juli tot september met licht paarsrode 0,7-1 cm lange bloemen, die alleen in de oksels van de bladeren of in armbloemige schijnkransen staan. De kelk is vijftandig. De bovenlip van de bloemkroon is diep ingesneden en de slippes liggen tegen de drieslippige onderlip aan, waardoor het lijkt of de bloemkroon vijfspelig is. De bloem heeft vier meeldraden. De schutbladen zijn meestal langer dan de bloemen. De vrucht is een vierdelige splitvr

Het aantal Moerasgamanders in de 2 gebieden waar deze plant voorkomt geeft een wisselend beeld. In de Gamandervallei deed de Moerasgamander het tot voor kort onverminderd goed, hier zijn in 2020 nog 690 exemplaren geteld, het hoogste aantal sinds de dramatische afname na 1996. Ook worden er steeds meer exemplaren verder van de poel af waargenomen. Het aantal in de Gentianenvallei en de Gamandervallei is in 2021 echter dramatisch afgenomen, er zijn nog maar 52 en 48 exemplaren waargenomen. Mogelijk speelt de toenemende verruiging hier een rol.

Ook verdroging kan hebben bijgedragen aan de achteruitgang

Ecologie en verspreiding

De Moerasgamander staat op zonnige, vochtige tot periodiek natte of overstromde, matig voedselrijke, humeuze, zwak zure, maar veelal basische en kalkrijke zand-, klei-, of leemgronden. De licht zouttolerante soort groeide en groeit op open, soms lichtbeschaduwde plaatsen in de duinen en in moerassige graslanden in het rivierengebied, die 's winters en in het voorjaar onder water staan en 's zomers droogvallen maar niet te sterk uitdrogen. Vegetatieve vermeerdering door uitlopers is van grote betekenis, in de herfst worden deze uitlopers normaal door slib en/of water bedekt en zo kan de plant maandenlang onder overstromde omstandigheden vegeteren en botten de uitlopers het volgende voorjaar uit. Bij natte zomers neemt het aantal planten toe, maar in droge zomers nemen ze af aangezien uitdroging zeer slecht verdragen wordt. Alleen bij sterke waterstandswisselingen kan zij de concurrentie met andere planten aan.

De moerasgamander kwam vroeger op meerdere plaatsen in Nederland voor, maar komt nu alleen nog op Voorne voor.

Werkwijze

De telling is oppervlakte dekkend door de planten werkgroep geteld waarbij alle exemplaren van kiemplant tot grote planten die geheel in het water stonden zijn geteld een ingevoerd in waarnemingen.nl. Opgemerkt moet wel worden dat alle opgaande planten zijn geteld er is echter niet te zeggen of deze op 1 wortel stok staan.

Resultaat

Totaaloverzicht getelde Moerasgamanders door plantenwerkgroep KNNV afdeling Hollandse Delta																			
Gebied	1964	1965	1968	1972	1976	1981	1983	1989	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1999	2000	2003	2004	2006
Gamandervallei	1154	1784	2232	774	790	1858	5653	500	2400	2200	2400	1400	1500	2900	35	50	400	450	250
Gentianenvallei																			
Totaal	1154	1784	2232	774	790	1858	5653	500	2400	2200	2400	1400	1500	2900	35	50	400	450	250

Gebied	1964	1965	1968	1972	1976	1981	1983	1989	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1999	2000	2003	2004	2006
Gamandervallei plagplek															*				

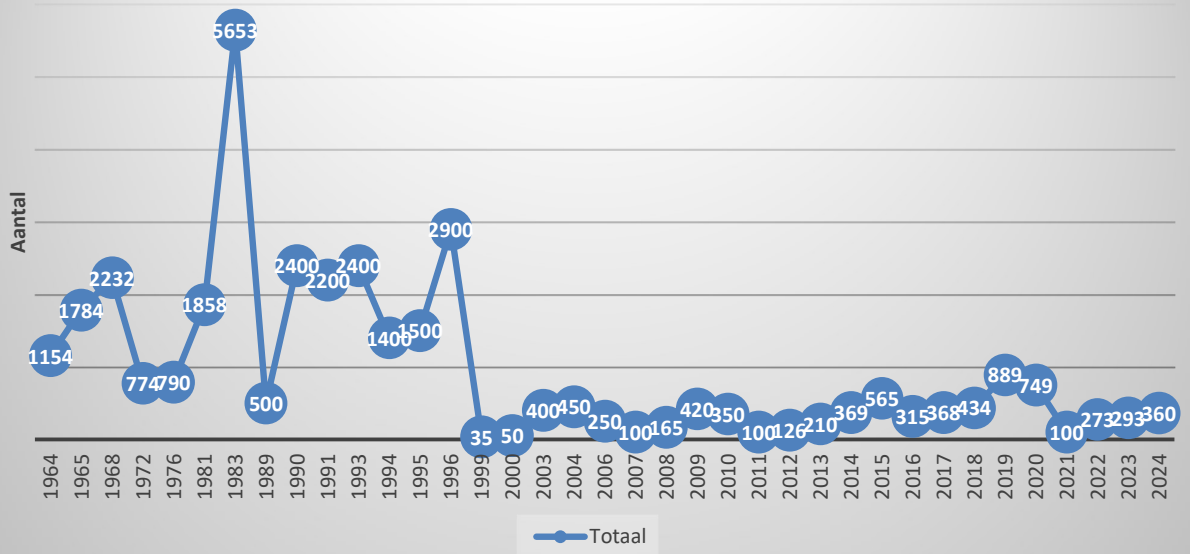
Gebied	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Gamandervallei	100	165	420	300	50	16	60	88	136	55	155	200	538	690	48	225	225	329
Gentianenvallei	-	-	-	50	50	110	150	281	429	260	213	234	351	59	52	48	68	31
Totaal	100	165	420	350	100	126	210	369	565	315	368	434	889	749	100	273	293	360

Gebied	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Gamandervallei plagplek					****	**	***							*****	#	\$	%	&

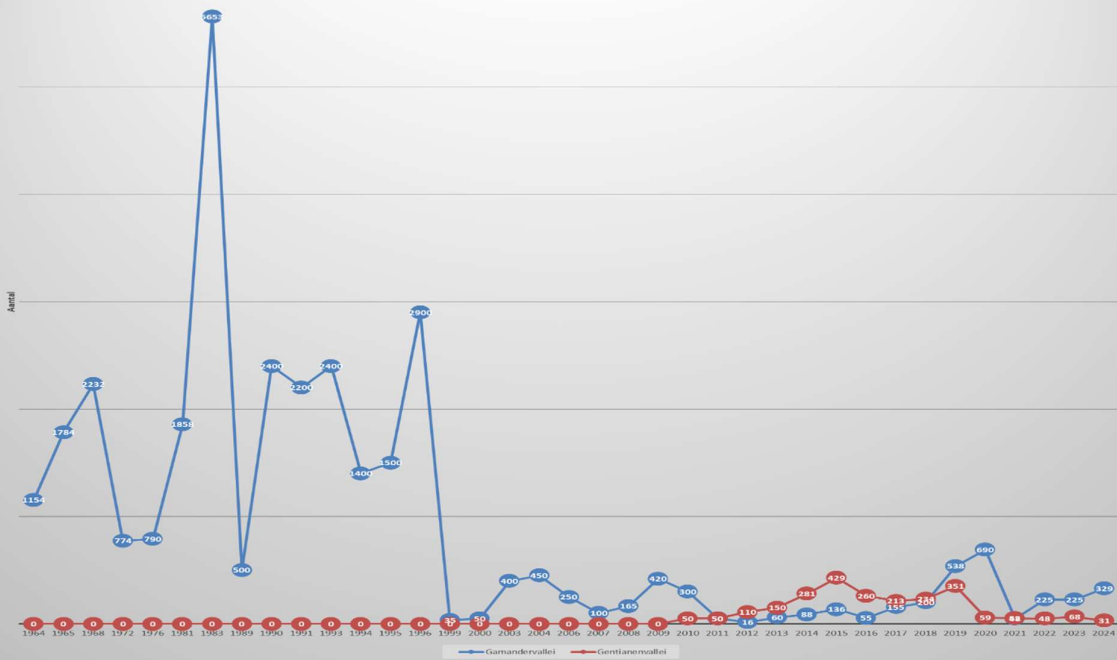
Opmerkingen:

- De 2e groeiplaats de Getianenvallei is in 2010 ontdekt door plantenwerkgroep lid Hennie van Herk.
- ng In dat jaar niet geteld.
- * Alleen rond de poel
- ** Niet bloeiend in beide gebieden
- *** Weinig bloeiend in beide gebieden
- **** Gebied Gentianenvallei stond lang onder water was niet goed te tellen
- ***** Weinig bloeiend in beide gebieden. In de gamandervallei staan er steeds meer gamanders verder van de poel af.
- # Nog geen bloeiende exemplaren. De poel in de Gamandervallei staat vol tot de rand, de lage groeiplaatsen staan onder water ook in de Gentianenvallei staat nog water. Op de geplagde plek nog geen gamanders gevonden.
- \$ Merendeel van de planten klein niet bloeiend, een aantal exemplaren was roodgekeurd door de droogte.
- % Merendeel van de planten klein niet bloeiend, een aantal exemplaren was roodgekeurd door de droogte met name in de getianenvallei.
- & Geen bloeiende planten in verband met het feit dat de valleien lang onder water hebben gestaan. Bloei zal later plaatsvinden.

Totaal aantal getelde moerasgamanders

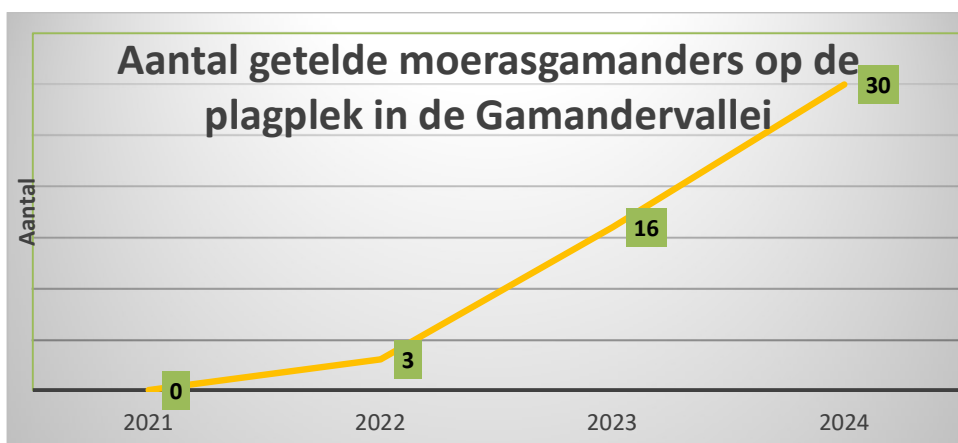

Aantal getelde moersgamanders per gebied

Beheer Moerasgamanders

In de Gamandervallei is bij wijze van experiment op advies van de planten werkgroep eind 2020 een stukje geplagd naast de poel, op een locatie waar nog geen Moerasgamanders meer stonden. Het doel is om te kijken of de Moerasgamander zich door deze beheermaatregel kan uitbreiden. Zie onderstaande grafiek lijkt dit succes vol.

Mogelijk is ook in de Gentianenvallei aanvullend beheer nodig om de verruiging tegen te gaan en zo de groeiomstandigheden te verbeteren.

Verder kan gezegd worden dat de gamander vallei in 2023 en 2024 lang onderwater heeft gestaan en daardoor een goede omstandigheid vormde voor een goede groei van de moeras gamander, er stonde zelfs gezonde planten onderwater in de poel.

Dit in tegenstelling met de gentianen vallei die wel lang erg nat is geweest maar daarna weer snel vrij droog was.

Opgemerkt moet worden dat er meer aandacht dient te zijn bij het maaien/afvoeren bij de groeiplaats van de Gamanders, deze zijn dit jaar mee gemaaid

Bronnen

Heukels Flora van Nederland

Google maps

Foto's: Erik Ketting/ Theo Hagendoorn/ Marlene de Kievith

Colofon

Verslag: Theo Hagendoorn / 20-12-2024

Vegetatieopnamen: De leden van de Plantenwerkgroep van de KKNV Afdeling Hollandse Delta